

РЕЦЕНЗИЯ

От проф. д-р Ружа Панчева-Димитрова, д.м.

Катедра „Хигиена и епидемиология“, Факултет „Обществено здравеопазване“,

Медицински университет “Проф. д-р Параскев Стоянов“-Варна

за дисертационния труд на д-р Розалина Стефанова Брайкова

на тема **„Контрол при търговията с биологично произведени земеделски продукти и храни в Североизточна България“**

за присъждане на образователната и научната степен **„доктор“**

в област на висшето образование **7. Здравеопазване и спорт,**

професионално направление **7.1.Медицина**, научна специалност **Хигиена**

Съгласно Заповед № Р-109-110/07.02.2023 г. на Ректора на Медицински университет – Варна, проф. д-р Валентин Игнатов, д.м.н. съм определена за член на Научно жури, а на основание на протокол №1 от заседание на НЖ - да изготвя рецензия в процедурата за защита на дисертационния труд на д-р Розалина Стефанова Брайкова за присъждане на ОНС „доктор“.

Документите в процедурата са представени според изискванията на МУ-Варна. Не са установени процедурни нарушения.

1.Кратки сведения за професионалното развитие на д-р Брайкова: Д-р Розалина Брайкова е родена на 15 декември 1961 г. в град Симитли, област Благоевград, България. Тя получава средно образование от Езикова гимназия "Гео Милев" в Добрич, като по-късно придобива висше образование в МУ-Варна и Санкт-Петербургска държавна медицинска академия. Специалността ѝ е Хигиена и епидемиология, а по-късно получава специализация като лекар по „Хранене и диететика“ в МУ София и „Здравен мениджмънт“ в МУ Варна.

Д-р Розалина Брайкова има многогодишен професионален опит като ординатор, завеждащ сектор, началник отдел, експерт по контрол на храни и хранителни обекти, мениджър, директор на РИОКОЗ - Добрич/РЗИ - Добрич и ОДБХ - Добрич. В момента работи като асистент в МУ Варна, ФОЗ - катедра „Хигиена и епидемиология“. Розалина Брайкова е редовен докторант от 2019год. Тя е преподавател по хигиена и екология на български и английски език в специалностите медицина, фармация, дентална медицина, медицински сестри, акушерки, преподава по дисциплина „Безопасност на храните на магистри - ОКОЗ.

Д-р Розалина Брайкова говори български, руски, немски и английски език. Нивото на нейното разбиране, говорене и писане в тези езици е базово до високо. Тя има

различни социални и професионални умения, включително комуникативност, толерантност, способност за работа в екип, умения за организиране на обща работа и разпределяне на функциите и задълженията, умения за справяне с конфликти и водене на кореспонденция. Розалина Брайкова има и опит в разработване на ДПП и НАССР на обекти за производство и търговия с храни, както и в консултиране в областта на здравословно и диетично хранене. Тя разполага с много добри компютърни умения в програми като Word, Excel и Power Point.

2.Актуалност на дисертацията.

Регулирането на търговията с биологични селскостопански продукти и храни е важна тема поради няколко причини. Първо и най-важно, биологични е храни се считат за по-здравословни за потребителите, тъй като се произвеждат без използването на синтетични пестициди, торове и други вредни химикали. Затова е от съществено значение да се гарантира, че биологичните продукти, налични на пазара, отговарят на необходимите стандарти и регулации, за да се поддържат здравето и безопасността на потребителите.

Освен това, насърчаването на търговията на биологично произведени селскостопански продукти може да бъде ползотворно за местните земеделски стопани и селските общности. Биологичното земеделие често изисква повече труд и внимание към детайлите в сравнение с конвенционалното земеделие и може да бъде по-времеемко и скъпо. Въпреки това, високите цени, които често се плащат за биологичните продукти на пазара, могат да осигурят на земеделските стопани по-високи доходи и да допринесат за общата икономическа стабилност на селските райони.

В същото време е важно да се предотврати измамата в търговията с биологични храни. През последните години е имало случаи на измамно маркиране и неправилно представяне на биологични продукти, което може да подкопае доверието на потребителите в индустрията и да доведе до нечестна конкуренция между производителите. Ефективните контролни мерки могат да помогнат за предотвратяване на такива измами и да гарантират, че търговията на биологични продукти се извършва по етичен и прозрачен начин.

Потребителското търсене на биологични храни се формира не само на база знания и представи за този специфичен метод на производство на храни. До голяма степен ориентацията на хората към биологичните продукти зависи и от доверието в тях. Доверие може да бъде изградено от една страна на основата на нормативно установените характеристики на биологично произведените храни, а от друга страна на основата на

действията на компетентните органи и информацията за резултатите от тяхната работа. Затова е важно да проведем задълбочено изследване не само за това дали потребителите са запознати с биологичните храни, какво ги мотивира и възпира в техния избор, но и да анализираме дейността на компетентния орган, БАБХ, в официалния контрол на търговията с биологични храни. Извършването на ефективен и всеобхватен контрол, свързан с безопасността и качеството на биологично произведените земеделски продукти и храни, гарантира защита на здравето и интересите на потребителите. Освен това, е ценна информацията, която би се получила за нивото на знанията на производители и търговци относно нормативните изисквания за търговията с биологични храни.

3.Обща характеристика на труда. Дисертационният труд се състои от 251 стандартни страници, включени са 113 фигури, 33 таблици и 9 приложения. Библиографският списък обхваща 368 заглавия, от които 34 на кирилица и 334 на латиница. Повече от 70% от източниците са от последните 5 години. Дисертационният труд отговаря на изискванията за структура: Въведение – 3 стр.; Литературен обзор- 39 стр.; Методология - 9 стр.; Резултати и анализи – 123 стр.; Дискусия - 23 стр. Изводи – 3 стр., Препоръки – 4 стр., Приноси - 3 стр.; Библиография – 18 стр.

4.Оценка на съдържанието на отделните структурни части на труда.

Оценка на Литературния обзор.

Направен е историко-теоретичен преглед на понятията биологични храни и биологично земеделие/ производство. Обърнато е внимание, че в научната литература и нормативните документи, биологичните храни и биологичното земеделие са определени като екологично устойчиви, здравословни, безопасни за околната среда и животните, произведени чрез устойчиви практики и без използване на синтетични химикали, торове, хербициди, пестициди, фунгициди, хормони на растежа и регулатори или генетични модификации. Биологичните храни се смятат за алтернатива на химически замърсените храни и предлагат естествено, устойчиво и здравословно хранене. Освен това, те могат да повишат хуманното отношение към животните и да насърчат биоразнообразието. Въпреки това, производството на биологични храни може да бъде по-скъпо поради високите разходи за производство, съхранение, транспортиране и консервиране. Въведени са термини и определения според реномирани организации като FAO/WHO, USDA-ERS.

Обърнато е внимание на развитието на биологичното земеделие и по-специално направен е историко-географски преглед. Коментирано е, че биологичното земеделие не

е просто заместване на химическите пестициди и торове с органични, а система, която се стреми да увеличи устойчивостта на агроекологичната система чрез разработване на превантивни стратегии на системно ниво. То се основава на принципите на здравето и екологията и цели да произвежда здравословни и качествени храни, като същевременно запазва околната среда, поддържа здравето на почвите, екосистемите и хората. Биологичното земеделие съчетава традиции, иновации и наука, за да облагодетелства споделената среда и насърчаване на справедливи взаимоотношения и добро качество на живот за всички участници. Основната цел на биологичното движение е да се създаде устойчива и здравословна хранителна система, която включва първичното производство, преработката, дистрибуцията, биологичното потребление и етика. Биологичното земеделие се практикува от 100 години и е дефинирано на регулаторно ниво в много страни по света.

Критичен момент е, че IFOAM, съвместно с Организацията по прехрана и земеделие на ООН (FAO), са започнали процес на хармонизация на регулациите и стандартите за биологично земеделие, за да се преодолеят търговските бариери. През 2003-2005 г., IFOAM и неговите членове формулират принципите на биологичното земеделие, които биват приети на общото събрание на федерацията през 2005 г. Принципите също са включени в преамбюла на Основните стандарти на IFOAM като въведение в стандартите. Това е исторически момент за биологичното земеделие. Говори се вече за принципи на здравето, екологията, справедливостта и грижата.

Коментирано е развитието на биоземеделието в България, което е започнало през 1987 год. През 2019 г. в България броят на земеделските стопани, които произвеждат биологично, представлява около 7.3% от общия брой регистрирани земеделски стопани. Пазарът на биопродукти в България се развива по-бързо, отколкото тяхното производство. Голяма част от произведените биологични продукти в България се изнасят, основно на европейския пазар. България е един от най-големите износители на диви сушени горски плодове и билки. На международните пазари се изнасят и намират много добър прием биологични замразени плодове (ягоди, малини и боровинки), мед, етерични масла от роза, лавандула, мента, сирене, кашкавал и конфитюри.

Оценка на методологията. Целта и шестте задачи на дисертационния труд са точно и ясно формулирани. Използван е подходящ набор от методи: документален, социологически, статистически. Много разумно и с цел внасяне на яснота, трудът е разделен на 2 части: 1/ *Анализ на резултати от официалния контрол при търговията с биологично произведени земеделски продукти и храни в област Добрич и област*

Варна за периода 2014 – 2019г.и 2/ Проучване сред производители, търговци и потребители относно БХ, което включва Проучване сред производители по въпроси, свързани с биологично произведени земеделски продукти и храни в област Добрич; Проучване сред търговци по въпроси, свързани с биологично произведени земеделски продукти и храни в област Добрич и Изследване на информираността и нагласите на потребители на биологично произведени земеделски продукти и храни в област Добрич.

Оценка на резултатите и дискусията.

Резултатите от труда на дисертанта убедително показват, че

1. Системата за контрол на търговията с биологични храни в България е ефективна благодарение на актуализирането и хармонизирането на законодателството с ЕС.
2. Нормативните документи ясно регулират органите и процедурите за контрол на биологичните продукти. Обществеността и биологичните потребители не са достатъчно информирани относно резултатите от контрола на БХ.
3. Жените играят важна роля в нарастващата нагласа към БХ в България, като се интересуват и прилагат обективни критерии за отличаване на БХ от традиционно произведените.
4. За да се разберат по-добре демографските и социално-икономическите характеристики на биологичния потребител, е нужен анализ на други региони и по-млада извадка от населението.
5. Интернет порталите и специализираните сайтове имат най-голямо влияние върху участниците в производството и пазара на БХ. Важно е да се имат достоверни източници на информация.
6. Образованието и информирането на потребителите за характеристиките на биологичните продукти и резултатите от контролната дейност на отговорните институции могат да помогнат на потребителите да вземат решения за покупка.
7. Въпреки че повечето респонденти имат положителна нагласа към БХ, малък е делът на регулярните купувачи. Това налага допълнително проучване на предпочитанията и бариерите на потребителите към БХ.
8. Търсенето на БХ би се повишило при повече гаранции за произход и обозначаване, достъп до повече сезонни храни, подкрепа за местната икономика, образователен капацитет на производители и дистрибутори.

Оценка на изводи, препоръки, приноси. Изводите са общо 9 и коректно синтезират получените резултати. Те са в основата на направените препоръки към отговорните институции.

Отправени са разумни препоръки към МЗХГ, МЗ, БАБХ, Асоциации на био-производители на базата на труда посветен на дисертацията. Те касаят различни предложения за подобряване на информираността на потребителите и повишаване на доверието им към биологичните храни са представени в текста. Сред тези предложения са задължително еднократно подаване на декларация от обектите за търговия, онлайн платформи, образователни кампании, обучителни мероприятия, и включването на теми, свързани с биологичните храни в обучителните планове на отделите Промоция и профилактика на болестите към РЗИ. Тези мерки ще бъдат полезни за повишаване на доверието на потребителите в БХ, както и за насърчаване на устойчивостта и опазването на околната среда.

Отчетени са 6 приноса с оригинален и научно-приложен характер и 4 с потвърдителен характер.

Авторефератът се състои от 108 страници и точно отразява дисертационния труд.

5. Заключение.

Дисертационният труд „**Контрол при търговията с биологично произведени земеделски продукти и храни в Североизточна България**“ се отличава с актуалност, оригиналност, пълнота и изчерпателност. Поставената цел и задачите са внимателно формулирани и постигнати, методологията е подробна и подходяща, резултатите са анализирани статистически добре и дискусията обхваща съпоставка с данните от съвременни международни проучвания. Изводите са много добре оформени и имат практическо приложение. Приносите показват важността на дисертационния труд и чрез направените препоръки демонстрират необходимостта от систематични образователни мерки за подобряване на разбирането за и качеството на биоземеделieto у нас.

Оценявам високо научната работа на докторантката и считам, че дисертацията ѝ напълно покрива изискванията за образователната и научната степен „доктор“ на Закона за развитие на академичния състав и Правилника на МУ-Варна. Давам положителна оценка и препоръчвам на членовете на НЖ да гласуват положително на *д-р Розалина Стефанова Брайкова* да бъде *присъдена образователната и научната степен „доктор“*. в област на висшето образование 7. Здравеопазване и спорт, професионално направление 7.1. Медицина, научна специалност Хигиена.

08.03.23

Член на Научното жури:

Проф. д-р Ружа Панчева, д.м.